

Потойбічне

Лев Стаховський

Я проводив Різдво з родиною у мого приятеля професора електроніки Каракаського Університету. Він запросив нас до своєї розкішної кінти (вілли) в Макуто на березі Карибського моря.

Після чудової вечері запрошене ним товариство, переважно університетські колеги, сиділи на терасі, звідки крізь гай кокосових пальм виднілося море, залляте сріблом повні. Величезна, імпортована з Канади ялинка стояла в куті, і різнобарвне світло її електричних свічечок переломлювалось у скляних кулях, що ними була прикрашена. По вулицях уже ходили групи молоді та співали традиційні венесуельські "агінальдос", себто колядували. В кожній групі був один парубок, що ніс велику зізду, зліплену з барвного паперу й освітлену зсередини свічкою, иньші супроводили спів грою на гітарі. Сухо тріскотіли мараки і рипів низьким, ніби застудженим басом специфічний венесуельський інструмент фуруко. Трохи вже таки підпили голоси співали:

*Los tres reyes magos
Vienen del Oriente.
Con sus taparitas
Llenas de aguardiente!
(Приходять зі Сходу три мудреці
З суліями, повними оковити.)*

Тверезіші співали поважніші, але теж на диво веселі пісні:

*Cantemos, cantemus
Gloria al Salvador...
Feliz Noche Buena,
Feliz Noche Buena...
(Співаймо, співаймо славу Спасителеві...
Щасливий Святий Вечір...)*

Але всі вони, і ті жартівливо настроєні, і поважніші, погоджувались в одному, що всі, кому вони співали, мусять їм за це подарувати якесь агінальдо. Бо тут агінальдо – це і коляда, і той дарунок, що його обов'язково треба на Різдво дати всім добре знайомим і мало знайомим.

*Da me mi aguinaldo
Aunque sea cafe,
Y si no es tostado.*

Yo le tostare!
(Дай мені мій різдвяний дарунок!
Хай це буде хоч кава, і, якщо вона
не палена, то я її припалю сам.)

Ми слухали цих старовинних співів, що дзвеніли на тлі оркестри цикад. Цикади сиділи на стовбурах величезних мангових дерев і настирливо безперервно повторювали все одну й ту саму мелодію. До цієї оркестри глухим супроводом доносився з далечини ритмічний плескіт морських хвиль, що розбивались об прибережні скелі.

Настрій був чудовий. При світлі запалених свічок, що стояли в срібних канделябрах на столі, ми, попиваючи з великих кришталевих чаш ароматний французький коньяк та курячи добрі гаванські сигари, завели балачки трохи містичного характеру.

– Дивна річ – море! – промовив доктор Л., вдивляючись у далечину, у срібне плесо безконечних вод. – Погляд на цю безмежну стихію наводить на мене дивовижні, часами сумні, а часами трохи фантастичні думки.

– Доктор тепер в одному із своїх потойбічних настроїв, – зауважила господиня дому, всміхаючись. – Він вам зараз розповість яку-небудь фантастичну пригоду, повну всяких ектоплазм та паранормальних явищ, які він щойно видумав.

– Не смійтесь, шановна пані! Але хіба вас саму при погляді на море, особливо в таку чудову ніч, як сьогодні, не охоплює якесь незрозуміле хвилювання, якась дивна туга за чимсь нездійсненим, чимсь недосяжним, нематеріальним, туга за якимсь синім птахом? Не знаю як ви, але я при погляді на море відчуваю завжди тугу, хвилювання, якийсь неспокій. Всякі думки, всякі легенди прокидаються в моїй душі. Море породило легенду про летючого голляндця, воно дало Мелвілеві фантастичну тему про Мобі Діка, воно надхнуло Дебюссі та Бріттенів їхні безсмертні композиції, воно давало ще від часів Гомера невичерпний матеріал поетам та письменникам для їхніх творів...

– Що ж воно тепер пробудило у вас? – спитала та сама пані.

Доктор Л. усміхнувся.

– А от наш приятель за вечерею говорив про здібність деяких людей величезним напруженням волі передавати свої думки, ба й накази на віддаль. Часами і на велику віддаль. Так от, сплески морських хвиль викликали в моїй пам'яті одну пригоду, що трапилася з моїм дідом. Він це оповідав моєму батькові, а батько передав мені. Цю тему з різними варіантами використали навіть деякі письменники, що це, очевидно, чули від мого батька. Пригода, що вже виходить з рам звичайної телепатії і радше є ілюстрацією можливості екстеріоризації свого "я". Матеріалізація думки свого роду.

– Що ж, це не було б, може, і неможливе, – сказав присутній між нами фізик. – За Плянком межі, що розділюють матерію від енергії, зникли. Думка-енергія-матерія – все це, по суті, ідентичне.

– Не перебивайте панові Л. своєю прозою! – скрикнула пані С. – Не звертайте на нього уваги, докторе. Оповідайте про свого діда!

– Мій дід був капітаном корабля, що ще належав до імператорської флотії. Як

бачите, це старовинна історія. Один його рейс завів його аж до Китайського моря, і він мав нещастя попасти у страшний тайфун. Пів ночі величезні хвилі жбурляли його кораблем, мов горіховою шкаралупкою. Десятки разів він уже тратив надію на те, що вдасться якось врятуватися. Та корабель був міцний, і десь коло другої години ночі тайфун так несподівано перестав лютувати, як і несподівано почався. Дід перехрестився, передавши команду першому лейтенантові, і пішов у свою кабіну спати. За звичкою перед тим, ніж лягти, він розгорнув корабельну книжку і записав у неї події цієї ночі. Потім простягнувся на своїй койці і негайно заснув. Одначе спав недовго. Ніби струмінь льодового повітря вдарив діда в обличчя, і він розплющив очі. Бачить – двері його кабіни відчинені на освітлений коридор, звідки, переступивши поріг, тихою, беззвучною ходою наближається до нього якась темна постать. Нараз вона вступила в конус місячного світла, що вливався до каюти через кругле вікно, і мій дід побачив людину, одягнену в блискучий від вогкості чорний непромокальний плащ з каптуром на голові. Її лице було неймовірно бліде, і якийсь сум, страшно болючий невимовний сум вимальовувався на ньому. Вусів ця особа не мала, зате чорна борода обрамовувала обличчя. Людина чи привид хвилинку вдивлялась у діда очима, повними трагічного виразу і благання, беззвучно підійшла до стола, де лежала корабельна книжка, і зробила на ній рукою кілька рухів, ніби щось писала. Потім склала долоні, мов до молитви, кілька разів помахала рукою, ніби кликала діда за собою, і так само безшумно зникла за дверима.

Мій дід хвилинку лежав, мов спаралізований. Потім протер очі, вискочив з ліжка й кинувся до свого столика. На білім папері книжки виднілися, мов нігтем видряпані, якісь знаки. Засвітив лампу, приглянувся до них ближче і побачив числа. Написано: 38° 37' – 32° 31'. Координати? Глянув на підлогу, де тільки-но стояв невідомий моряк, а там – мокра пляма, і на ній лежить вогка водяна рослина.

– Іване! – заревів дід, кинувшись до відчинених дверей. – Іване!

Дижурний моряк стрімголов улетів у кабіну й виструнчився перед дідом.

– Єсть, вашескобродіє!

– Хто тепер входив у мою кабіну?

– Ніхто, вашескобродіє!

– Брешеш, сучий сину! Ти спав на караулі!

– Нікак нет, вашескобродіє! Ні хвилиночки! Спати не можна! Двері вашої кабіни я бачу з свого посту як на долоні. Ніхто не входив, вашескобродіє!

Дід, стримуючи хвилювання, уважно дивився йому в очі.

– Ну, добре. Можеш іти!

– Так точно, вашескобродіє!

Іван різко повернувся й побіг назад на своє становище.

Дід пройшовся кілька разів туди й сюди по кабіні. Підняв з підлоги водяну рослину, покрутив її в пальцях, навіть понюхав її. Пахло легенько йодом. Ще раз глянув на корабельну книжку, а тоді мерщій побіг на капітанський місток і заревів:

– Міняти курс! Повною швидкістю на 38° 37'.

Заторохкотіли машини, заскрипів корабель і понісся на вказаний дідом пункт. За чотири години плавання корабель прибув до того місця. Уже світало. Це була зона, якої моряки уникали через велику кількість підводних скель. Обережно, міряючи щохвилини глибину, корабель наблизився до означених таємною рукою координат.

І тут дід побачив, що з спокійного моря стирчав до неба ніс якогось вітрильника. Решта була під водою. Розглядаючи його в далекогляд, дід побачив, що на тій частині палуби, яка була ще над водою, лежало кілька людських тіл, а на єдиній уцілілій щоглі, у воронячому гнізді маячила якась постать.

Кинули якір і спустили на воду шлюпку, що понеслась до вітрильника.

За якої півгодини шлюпка повернулася. Лейтенант, що командував нею, підійшов до діда. За ним моряки несли на руках загорнене в ковдру тіло й обережно поклали його на палубу.

- Невідомий корабель невідомої національності. На палубі вісім трупів. Той, що був у воронячій гнізді, прив'язав себе линвою до щогли. Ми його привезли, бо він, здається, ще живий.

Дід кинувся мерщій до тіла й відкинув ковдру. Він стояв, мов ударений блискавкою, і не міг відірвати очей від обличчя людини, що лежала перед ним - блілого, вимученого, обрамованого чорною борідкою. То був його нічний гість! Він поволі розплющив очі, подивився на діда, ледве помітна сумна усмішка скривила його уста, і тяжкий стогін вирвався з них. В ту саму хвилину якась судорога пробігла по його тілі, голова безсило опала, і перед дідом лежав труп.

- Дивись, дивись! - закричали моряки.

Дід відвів погляд від незнайомого і побачив, як той злосчастний вітрильник почав скоро занурятись у воду, ніби його щось засмоктувало, і за кілька секунд лиш вир, де крутилися уламки дерева, показував, що тут тільки-но був корабель.

У кишенях незнайомого не знайшли нічого, що допомогло б встановити тотожність його або того корабля, на якому він плавав.

Доктор Л. замовк і з тонкою усмішкою дивився на наші трохи збентежені лиця. Ми мовчали, і лише невпинне цвірінчання цикад порушувало тишину.

- Так. Багато є між небом і землею, мій друже Гораціо!.. - промовив задумливо професор Р.

- Екстрасенсоріяльна перцепція, - докинув наш господар.

- Яка буйна уява! - скрикнув один молодий архітект. - Я переконаний, що доктор Л. цю макабричну історію щойно видумав, за що ми йому вдячні, бо, дійсно, це було дуже цікаво. Але ж він не може очікувати, щоб ми в цю фантасмагорію дійсно вірили!

- Чому ж ви думаєте, що це вигадка? - запитала моя мама, що з усмішкою порозуміння слухала оповідання доктора Л.

- Бо ж це повний абсурд, пані добродійко! Видумка! Без сумніву, цікава і захоплююче переказана. Едгар Аллан По умів такі фантазії ще цікавіше оповідати. Але ж він називав їх оповіданнями, повними тайни й уяви!

- Ви, молодь, - дивні люди! Відкидаєте все те, чого не можете вкласти в

математичну формулу, все те, чого не можете прецизними інструментами зважити та змірити. Те, що в ці рамки не входить, вам здається абсурдним. Такий скептицизм нічим не оправданий.

- Але, пані добродійко, невже ж ви самі вірите в цю фантазію?

- Не знаю, але в усякім випадку не буду називати нісенітницею подібні явища лише тому, що вони є поза межами нашого по-матеріялістичному наставленого способу думання. Ось я вам розкажу випадок, що трапився зі мною, і ви самі його поясніть, як хочете. Ви добре знаєте, що я людина нормальна, твереза та практична, далека від усякої містики та забобонів. Пригода, що її я зазнала, трапилася не в романтичній атмосфері Китайського моря, а в дуже прозаїчному оточенні - в Берліні, у скромному помешканні на Оранієн-Штрассе, в Шарльоттенбурзі. Було це в 1923 році. Наші еміграційні блукання закинули нас у Берлін. Ми наймали невелике помешкання у старої німки фрав Гоман. Тобі було тоді дванадцять років, і я не знаю, чи ти пам'ятаєш ті часи, - усміхнулась мама до мене. - Фрав Гоман була типова німка з усіма вадами своєї нації, але без жадних позитивних її властивостей: скупа, недовірлива, дрібничкова, не дозволяла в сальоні курити, бо від цього жовкнуть фіранки, не дозволяла сидіти на м'яких кріслах, бо це псує пружини, сердилась, як до нас приходили гості, слідувала за всім тим, що я купувала на обід, і злилася, що ці "ферфлюхте авслендер" їдять краще, ніж вона. Ох, і напсувала ж вона мені тоді нервів!

До нас щодня приходила прибирати мешкання стара познанська німка фрав Кравзе. Довідавшись, що я говорю по-польськи, фрав Кравзе дуже втішилась і відтоді зі мною завжди говорила виключно по-польськи, на велике невдоволення фрав Гоман. Слов'янської крові в неї було більше, ніж німецької, і вона скоро до мене дуже прив'язалась та полюбила мене. Гоманшу, як ми її кликали, вона терпіти не могла. І нерідко я здавлювала в собі сміх, коли Кравзе в моїй присутності говорила їй самі прикрі речі по-польськи, зберігаючи на устах привітну усмішку.

Вона служила в нас більше року і часто мені казала: "Фрав доктор, як ви поїдете додому (ми тоді все ще вірили, що за який рік будемо вдома), то і я поїду з вами і буду вам далі служити".

Щоранку вона точно, мов годинник, приходила о пів на восьму й відчиняла парадні двері ключем, що їй дала Гоманша. Ключ був старий, зле пасував до замка, і кожний раз фрав Кравзе мучилася з ним кілька хвилин, поки їй вдавалося відчинити двері. Тоді вона бурмотіла під носом всякі вибрані польські лайки на адресу Гоманші.

Далі вона йшла досить довгим коридором, вішала на вішак свою зелену безрукаву пелерину і заходила прямо до кухні, брала відро, наливала в нього з крану води й починала мити підлоги.

Для мене ці звуки були сигналом, що пора вставати, будити сина й виряджати його до школи.

Фрав Кравзе мала яких шістдесят років і хворе серце. Часто воно їй дошкуляло і, коли вона мала серцеві приступи, то часами два-три дні не приходила прибирати. Це страшно злило Гоманшу.

- Ось бачите, фрав доктор, - казала вона мені, - як не можна покладатися на тих поляків. Повний брак відповідальності!

Коли фрав Кравзе хворіла, вона прислала свою приятельку, таку саму стареньку бабусю, з якою разом мешкала.

Одної суботи увечорі ми чекали на гостей. Уже за два дні до їх приходу Гоманша, що мусіла знати про все, що у нас творилося, бурчала і гнівалася.

- Гості, гості! Хто в такі часи кличе до себе гостей! Вони тільки затопчуть килими, повисиджують крісла, накурять, насміять. А скільки це все буде коштувати! Ах дізе авслендер! Шпарен треба, шпарен! (Ах, ті чужинці! Треба ощаджувати!)

І вона, підіймаючи очі догори, вкрай невдоволена, потрясала головою.

Фрав Кравзе обіцяла, що того дня залишиться у нас, аж доки гості розійдуться, допоможе зробити порядок і помити посуд. У п'ятницю вона скаржилася, що відчуває себе недобре, що в неї дерев'яніють ноги, болить у лівій руці. Щось двічі у неї потемніло в очах, заморочилася голова, вона навіть мусіла трохи лягти. Мій чоловік помацав її пульс, послунав серце і сказав мені, що в неї серце б'ється заскоро, неправильно і що тиск крові сильно підвищений. Приписав їй якісь ліки. Я ж, бачачи, що вона нездорова, сказала, щоб і не думала до нас в суботу приходити, а щоб залишилася вдома і як слід відпочила.

- Дійсно! Що ви видумали?! Завтра у вас буде стільки праці з гістьми! Де ж би я вас одну лишила з цією гексою (Відьмою). Ця слабість - дурниця, вона мине! Так мені уже не раз бувало. Ясно, що я завтра прийду!

Настала субота. О пів на восьму я вже автоматично прокинулася. Я була певна, що фрав Кравзе буде настільки розумна, що мене послунає і лишиться вдома.

Одначе ні! Я почула, як у дверях заскреготав ключ і вслід за цим бурчання - традиційні прокльони на адресу нашої "гекси". Я навіть усміхнулася тихенько. Ну, думаю, значить з моєю бабусею все в порядку, коли вона лається по-старому.

Двері відчинилися і грюкнули, замкнувшись, а далі почулися кроки, старече чалапання по коридорі в напрямі до кухні.

Я тоді встала з ліжка, накинула свій шляфрок і вийшла в коридор. Починалася щоденна рання робота. Я лише не чула плюскоту води, який щодня з автоматичною точністю був увертюрою доранніх праць моєї бабусі.

В коридорі я трохи здивувалася, що не побачила на вішаку потріпані роками зеленої пелерини фрав Кравзе. Мабуть, скинула її в кухні, подумала я.

Пішла я в кухню - нема нічого! Ні пелерини, ні бабусі! Глуха тишина. Це мені здалось уже цілком дивним. Може, вона вийшла на задні сходи й понесла сміття? Я відчинила двері - також нікого не видно й не чути. Я вже почала трохи хвилюватися. Може, старенька пішла до купальні і там їй зробилося недобре? Скоренько заглянула туди - порожнеча. Моє серце почало вже трохи битися. В цю хвилину, позіхаючи, вийшла зі своєї спальні фрав Гоман в нічному очіпку на голові:

- Гут морген, фрав доктор! Що, вже фрав Кравзе прийшла?

- Так, прийшла, але я її ніде не можу знайти і це мене хвилює.

- Та вона, певно, пішла вниз по чорних сходах.

- Ні, бо я туди дивилася, та...

В цю мить задеренчав дзвінок. Ми переглянулись і обидві пішли відчинити парадні двері. Там стояла приятелька фрав Кравзе вся в чорному, з червоними заплаканими очима.

- Що трапилось? Кажіть мерщій! - зірвалося з моїх уст.

Голосом, глухим від придавленого ридання, вона ледве вимовила:

- Фрав Кравзе сьогодні вранці померла...

Я остовпіла. Як же це? Я тільки ж но виразно чула, як вона прийшла, чула її кроки, її голос...

- Ще вчора їй було погано. Вона лягла в ліжко, прийняла ті ліки, що їй дав пан доктор. "Завтра я мушу бути міцна та здорова! Я обіцяла фрав доктор допомогти з її гістьми". Вона скоро заснула. Одначе спала неспокійно, прокидалася, щось бурмотіла у сні. Я до неї кілька разів підходила, давала їй пити. Потім, втомлена, заснула сама. Аж ранком прокинулася від якогось хрипіння. Дивлюся, фрав Кравзе лежить із широко розплющеними очима, щось клекоче у неї в грудях, вся вона синя, губи тремтять і ворухаться, ніби вона щось хоче сказати. Нараз із неймовірним зусиллям сіла в ліжку, простягнула руку вперед, і якийсь зойк вирвався з її грудей: "Фрав доктор, ich komme (Фрав доктор, я прийшла!)" - захрипіла вона і впала на подушки. Я кинулася до неї, та вона вже була мертва.

- Котра це була година? - вирвалося у мене.

- Це було точно о пів на восьму, фрав доктор.

Каракас, 9.10.1962